

خیلواکی

استقلال

www.esteqlaal.net

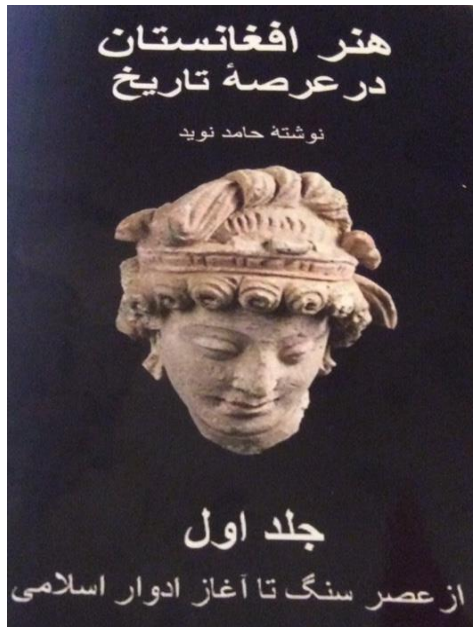
یکشنبه ۱۸ جولای ۲۰۲۱

ملالی موسی نظام

هنر افغانستان در عرصه تاریخ

آئینه روشنی از هزاره های هنر کهن در سرزمین باستانی ما

قسمت دوم و اخیر

نمونه اول - مثال هایی از هده جلال آباد:

ستوپه ها: ستوپه Stupa در لغت برگرفته شده از کلمه توپه به معنی بلندی در زبان باستانی سانسکریت است. برخی از زبانشناسان عقیده دارند که کلمه تپه در زبان دری از همین ریشه آمده و به مرور زمان شکل تلفظی و تحریر کنونی را بخود گرفته است.

بهر صورت در مورد ستوپه ها در معابد بودایی در مباحث قبلی صحبت به عمل آمد، ولی در مورد ستوپه های معبد هده و شاه خیلی غندی جلال آباد باید گفت که از زیبایی هنری خاصی برخوردار و در دورادور و چهار طرف این ساختمان های بلند گنبدی شکل، با پیکره های متعددی مزین است.

استوپه منحصر به فردی که در هده جلال آباد کشف و صفا کاری گردیده بود، ذریعه تنظیم های جهادی ویران گردید

ستوپه های معبد هده با طرح خاصی ایجاد گردیده بودند که به تدریج از قاعده تا رأس در چند طبقه کوچکتر شده و به گنبد نسبتاً بزرگی منتهی میگردیدند. هر طبقه با پیکره های ظریف و زیبای تزئین می یافت که داستانهای زندگی و کارنامه های بودا را شرح میداد. هنوز نمونه هایی از ستوپه های معبد هده که سنگ به سنگ و خشت به خشت به فرانسه انتقال یافته در موزیم گیومه پاریس بنام افغانستان در معرض نمایش قرار دارد. البته این انتقال به اساس قراردادی صورت گرفت که میان دولت افغانستان و فرانسه وجود داشت و هیأت باستان شناسان فرانسوی (DAFA) به اساس این قرارداد پس از سال ۱۹۲۲ در افغانستان به کار آغاز کردند. بزرگترین و شکوهمند ترین ستوپه معبد هده تا دهه هشتاد یعنی سرآغاز دوره جنگ و بربادی افغانستان در جلال آباد و جود داشت که در حقیقت خود، موزیم غیر منقولی بود و نمایانگر هنر و عقاید مذهبی آن زمان بشمار میرفت. در چهار طرف این ستوپه بزرگ رواقها و اتاقهای نیایش متعددی به چشم میخورد که همه با زیباترین، مجسمه ها و سرستونی ها مزین بودند.

در دهه هفتاد عده ای از متفکرین افغانستان به انتقال آثار هنری به خارج از کشور موافق نبودند که در آنوقت این مفکوره نظر مثبت و صائبی تلقی میگردید، اما متأسفانه پس از ویرانی کامل معبد هده

ستوپه های موجود در موزیم گیومه پاریس یگانه مثالهای اند که ما را به طرز کار هنرمندان، مهندسين و طراحان آندوره آشنایی می بخشد.

آنچه در مورد مجسمه های **معبد هده** بسیار دلچسپ است، موجودیت پورتریت های اقوام قدیم سرزمین آریانا با چهره های گوناگون آنهاست. بطور مثال سبک آرایش مو و کلاه های خاص زنان هر منطقه و شکل کلاه ها و طرز پیرایش سر و ریش مردان هر قوم و قبیله آریانا با دقت خاصی ایجاد گردیده که از آناتومی دقیق و زیبایی ریالستیک خاصی بر خوردارند.

پورتریت‌های معبد هده که در آن چهره های تمام اقوام کنونی افغانستان مشاهده شده میتواند

این پورتریت ها که شمایل مردمان صاحب نفوذ و مخلصین عبادتگاه را تمثیل میدارند، در حقیقت معرف باشندگان و اقوام قدیم افغانستان بوده و از نگاه جامعه شناسی تاریخی دارای اهمیت فراوانی میباشند. درین مجموعه باشندگان قدیم آریانا مانند ساکه ها، پکتها، پارتهای باختر، بادغیس و هرات، باشندگان پیشین کابل و کاپیسا، ایغورها، ساکنین افغانستان مرکزی و تورانیان (تورک ها) به نکویی تبارز یافته است. از جانب دیگر پیکره های معبد هده جلال آباد مبین این حقیقت است که شیوه زندگی و طرز لباس پوشیدن مردمان قدیم آریانا از البسه پارسیان و باشندگان خطه پهناورهند تفاوت‌های کلی دارد. یعنی اصالت‌های فرهنگی مدنیت خاصی را تمثیل میدارد.

این مدنیت فرهیخته طوریکه از آثار هنری آن پیداست عنعنات و رسوم مختص بخود را داشته و برخلاف آنچه عده از خاورشناسان ادعا دارند امتداد فرهنگ فارس و یا هند نیست. استنادی را که مؤرخینی چون جوزف مارکوارت Joseph Marquart آلمانی یکی از بنیانگزارن مفکوره " ایران بزرگ" و ریچارد فرای Richard Fry محقق امریکایی مبلغ این اصطلاح مدار اعتبار قرار میدهند

همانا حمله شاهپور ساسانی بر قلمرو شاهان کوشانی در قرن سوم میلادیست، اما از نگاه تاریخ تمدن بشر حملات بازقینی چیز دیگری و خصایل فرهنگی یک حوزه مدنی چیز دیگریست.

معبد هده، مجسمه دیواتا قرن دوم میلادی، موزیم گیومه پاریس

درست است که به دلیل انباشته شدن ثروت هنگفت مالی در قلمرو کوشانیان و به خصوص غنای معابد بودایی ایندوره، باعث آن شد تا ساحه تحت فرمان کوشانی ها مورد حملات پیهم و بخصوص حملات پیهم شاهان ساسانی فارس قرار گرفته و سبب بروز جنگهای مدهشی بین طرفین گردد، اما آنچه از نگاه تاریخ تمدن و فرهنگ اهمیت دارد، بیان این است که آثار هنری عصر کوشانی افغانستان کوچکترین شباهتی از نگاه شکل و محتوی با آثار هنری قرن دوم و سوم میلادی فارس ندارد. بطور مثال مجسمه دیواتا Devata که از زیبایی خاصی برخوردار بوده و از معبد هده واقع در جلال آباد کشف گردیده، دارای خصوصیات هنری بسیار متمایز از پیکره ممالک همجوار مربوط عین دوره تاریخی میباشد. این اثر ناب دارای زیبایی هاست که بیننده را به شگفتی وامیدارد. حلقه های گیسوان آراسته و فیته موی ایکه در بالای آن با ظرافت خاصی ایجاد شده معرف شیوه زندگی پیشرفته و طرز آرایش زنان آنزمان است. از جانب دیگر این پیکره ظریف ژرفای عواطف و اندیشه های انسانی را با نکوترین وجهی تبارز میدهد. نگاه خاموش زن جوان که به عقیده برخی از هنر شناسان مظهر دیوا Devata الهه جنگل و چشمه ساران است با طنازی به پائین مینگرد. از نگاه ساختار هنری ترکیب این مجسمه نهایت زیباست. تبسم مرموزی که بر لبان زن جوان نقش بسته ، بیننده را بیاد نقاشی های دوره رنسانس اروپا، بخصوص **لبخند ژکوند**، یا **مونالیزا** اثر جاودان لیوناردو

داونچی می اندازد ، زیرا دارای عین زیبایی های هنریست، اما این اثر ممتاز حد اقل ۱۲ قرن پیش از آثار هنری دوره رنسانس اروپا ایجاد گردیده است. متأسفانه بنا بر عدم موجودیت اسناد کتبی ما نمیدانیم که نام این نوابغ روزگار چه بوده است ؟ گرچه اسمای این هنرمندان بزرگ که بیش و کم ۱۸۰۰ سال پیش در ننگرار قدیم میزیسته و آثاری به سطح آفریده های هنری لیوناردو داوینچی ، رافائیل و میکل آنژ ایجاد کرده اند در حافظه تاریخ باقی نمانده، اما نظر به موجودیت آثار هنری فراوانی که از ساحه ننگرها تا کاپیسا، و از آنجا تا بامیان و بلخ بدست آمده پیداست که این عصر در حقیقت دوره شگوفایی فرهنگ و عصر رنسانس هنری در سرزمین باستانی افغانستان بوده است. بدین معنی که هنرمندان بزرگی در شهرهای مختلف آن زندگانی داشته و به ایجاد آثار نابی مشغول بوده اند. نکته دیگری را که این پیکره ها با زبان هنر بیان میدارند، همانا نقش مساوی زنان با مردان در جامعه افغانستان آزمان میباشد . زیرا تعداد مساوی پیکره های زنان و مردان در معابد آن بچشم میخورد. این امر از نگاه جامعه شناسی تاریخی روشن نگری این مدنیت کهنسال را از عهد تمدن ویدی و اوستایی باختر تا دوره کوشانی بازگو مینماید. چنانچه نمونه های پیکره های شاهدخت باختری که در بخش هنر عصر اوستایی بلخ در فصل های گذشته بررسی گردید مبین این حقیقت میباشد".

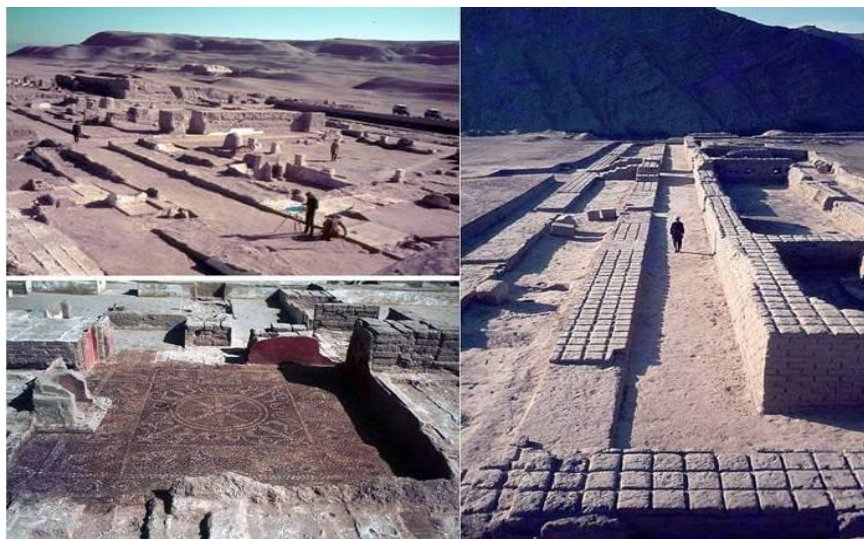
طوریکه در مثال های بالا مشاهده فرمودید، محترم آقای حامد نوید نه تنها در روشنی اندازی بر هنر های بی مثال سرزمین ما و معرفی آثاری که شناسایی آنان وظیفه هر اولاد وطن است، راه طولانی ای را طی نموده اند، بلکه با تحقیقات جامع و مبرهن به اثبات میرسانند که نظر به خاصیت و نحوه کلتور، روش حیاتی و انگیزه های اجتماعی، چه تفاوت هایی هم هنر هر عصر افغانستان با ممالک همسایه و مخصوصاً ایران داشته است که هیچ شکی نداریم.

مثال دوم - نمونه هایی از مدنیت عالی آی خانم:

شهر تاریخی «آی خانم» که مظهر تمدن عصر دیگری از دوره های تاریخی سرزمین ما می باشد، بین دریای آمو و دریای کوچک بنا یافته بود، با اینکه موجودیت آن در مناطقی که تاریخ بیان داشته، ثابت بود ولی چون در عمق زمین با گذشت قرون ناپدید شمرده میشد، تا اینکه در عصر صلح و امنیت اعلیحضرت محمد ظاهر شاه، در یکی از مسافرت های ایشان به سمت شمال تصادفاً با قطعه ای گرانبها که متعلق به عصر تمدن بزرگ آن عصر بود، بر خورد میگردد و با حکم ایشان و حفریات جدی و اساسی در آن حوالی، شهر زیبا و باشکوه «آی خانم» روگشایی میگردد.

سر ستونی زیبای کروننتین آی خانم

نمایی از شهر تاریخی آی خانم در هنگام حفاریات دههٔ شصت و هفتاد م.

همانطوری که در بالا عرض شد، متأسفانه بعد از اینکه در دههٔ شصت و هفتاد میلادی شهر با شکوه «آی خانم» از خاک بیرون گردید، در اعصار بعدی مورد چور و چپاول مافیای آثار عتیقه ای که بیمانند بود قرار گرفت و سرتاسر آن آثار و داشته های عهد عتیق که همه سرمایه های ملی مردم افغانستان بودند، به یغما رفت.

منظره اسفناک از مخروبه‌ای خانم کنونی

در پایان قدمندی و تبریکات قلبی خویش را منحیث یکی از هموطنان مهاجر، به دانشمند خبره و محقق ورزیده افغان محترم «حامد نوید» تقدیم میدارم که انگیزه وطن پرستی و حمایت اخلاص مندانه از داشته های ارزشمند تاریخ کشورشان، با احساس عمیق مسئولیتی که در قبال نسل های افغانستان عزیز داشته اند، ایشان را وادار به چنین تحقیقات وسیع و صرف سال های متمادی کار و تلاش گسترده نموده است، تا موفق گردند، چنین اثر ارزشمندی را تقدیم فرزندان خاک پاک سرزمین خویش نمایند. البته مطالعه این کتاب چون وثیقه گران بهایی که هر پیچ و خم آن میتواند صفحات بیشتری را برای آموزش و تحقیق در زمینه تاریخ عهد عتیق افغانستان فراهم نماید، به همه وطن پرستان و افغانستان دوستان با خلوص نیت توصیه میگردد.

پایان

نوت: برای دریافت کتاب هنر افغانستان در عرصه تاریخ به دری و انگلیسی، لطفاً به منابع آتی مراجعه فرمائید:

[Amazon.com/art through the ages in Afghanistan/Persian edition](https://www.amazon.com/art-through-the-ages-in-Afghanistan/Persian-edition)

برای نسخه انگلیسی بهتر است به لینک ذیل مراجعه فرمائید:

[Authorhouse.com/art through the ages in Afghanistan](https://www.authorhouse.com/art-through-the-ages-in-Afghanistan)